

Erminia triadologică a Tainei Sfintei Euharistii în opera părintelui Dumitru Stăniloae

Pr. asist. dr. Adrian COVAN

Abstract: *The great mark of the Rev. Fr. Dumitru Stăniloae consists in the fact that through his writings he revealed the steps for a life in Christ. The experience of God is perhaps the word that is describing best, the doctrine of the Romanian Theologian: the experience of God is a practical experience, culminating with quenching of the thirst for God. The thirst for God turns into the act of Holy Eucharist, and through this it is providing the believer with its real identity by fully uniting him with God-Holy Trinity.*

Keywords: *Holy Trinity, Holy Eucharist, eternal life, community of believers, epiclesis*

Întreaga teologie creștină din spațiul răsăritean comportă un înțeles comunional și comunitar. La baza teologiei, ca act credal declarativ, stă învățătura oficială despre Sfânta Treime și acțiunile ei iconomice în întreg arealul creației. *Ecclesia*, ca spațiu sacrosant prin excelență, exprimă pe de-o parte starea lumii restaurate de Logosul întrupat, iar pe de altă parte se arată a fi *pridvorul* dumnezeieștii Împărății. Actele eclesial-sacramentale, rezervate celor *născuți din nou*, devin norme obligatorii în lucrarea soteriologică personală. Tainele sau *misterele* Bisericii ascund în sine dimensiunea supranaturală a energiilor Dumnezeuului Triunic, dar revelează, totodată, opera mântuitoare a Cuvântului înomenit. Succedarea evenimentelor iconomice: creație, mântuire, sfințire, fac din Biserică cea de-a treia Taină, care este legată ființial de Taina lui Hristos¹³¹. Cu alte cuvinte, este accentuarea unității dintre necreat și creat, permanentizată prin raportarea la Hristos, ca Persoană cu două naturi.

Cu privire la Taina Sfintei Euharistii, părintele profesor Dumitru Stăniloae a dezvoltat sistematic doctrina marilor Părinți ai Bisericii, reliefând perspectiva triadologică a teologiei sacramentale. Fiind legată de *taina* Bisericii, teologia sacramentală euharistică indică dinamismul unirii credincioșilor cu Hristos, în Duhul Lui Sfânt, nedespărțit de Tatăl.

¹³¹ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 11.

Sfânta Treime îi unește pe toți fără să se confunde, în chipul unității Persoanelor dumnezeiești¹³². „Sfânta Treime ca și comuniune desăvârșită din veci constituie forța de atracție spirituală a ființelor conștiente – remarca eruditul teolog român – și Ea le-a dat firea care nu se simte fericită decât prin realizarea comuniunii. Forța Ei de atracție e trăită cu desăvârșire în Sfânta Liturghie și această trăire se prelungește în viața creștinilor ca și comunitate bisericească, menită să întindă forța Ei de atracție în toată societatea umană pentru a o desăvârși ca și comuniune”¹³³.

Euharistia, *Taină a Tainelor*, trebuie să fie privită, în primul rând, ca și *câmpul* de întâlnire dintre cele două planuri existențiale: planul necreat al Treimii dumnezeiești, și planul creat, având ca nucleu omul, *icoană* a Chipului „Celui vechi de zile”¹³⁴. Elementul comun în care se împătrund aceste două paliere este Persoana Fiului lui Dumnezeu, Cel mort, înviat și înălțat la ceruri întru slavă. „De altfel – remarca părintele Stăniloae – însuși faptul că pentru creștini, Hristos cel comemorat la celebrarea Euharistiei era Domnul cel înviat, El nu putea fi numai obiectul unei comemorări, ci și subiectul prezent”¹³⁵. Vorbind despre subiect, ne referim implicit la persoană, la calitatea sa de purtător, și de difuzor în același timp, al comuniunii de iubire dumnezeiască. Or, jertfa euharistică Hristos nu o raportează la Sine, ci o direcționează spre Tatăl, căruia I se aduce laudă și mulțumire, El fiind inițiatorul supremei iubiri care a *învăluit* creația¹³⁶. De la momentul căderii primilor oameni, *Ipostasul iubirii* a căutat un alt mijloc de a menține creația în dragostea Sa, trimițându-L în lume pe Fiul Său Unul-Născut, Cel de o ființă cu Sine, revelator al aceleiași iubiri nemărginite, să Se facă om, adică de o ființă cu oamenii, ca unindu-se cu aceștia să devină *Frate* cu ei în iubirea față de Tatăl și în iubirea Tatălui față de ei¹³⁷. „Anafora liturgică – explica părintele profesor – este o laudă și o manifestare a voinței de slujire adusă lui Dumnezeu de către comunitate împreună cu toată zidirea rațională și cu cetele îngerești pentru toate câte le-a făcut Dumnezeu, iar mai presus de toate pentru ceea ce a făcut prin Fiul Său pentru oameni, adică pentru întruparea, răstignirea, învierea, înălțarea, a doua venire,

¹³² Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 28.

¹³³ *Ibidem*, p. 379.

¹³⁴ *Daniel* 7, 9.

¹³⁵ Pr. D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în *Ortodoxia*, nr. 3/1969, p. 345.

¹³⁶ *II Corinteni* 13, 13.

¹³⁷ D. Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, vol. II, Ediție îngrijită de Camil Marius Dădârlat, Ed. Cristal, București, 1995, p. 147.

pentru Euharistia pe care a instituit-o ca mijloc de unire a Lui cu oamenii”¹³⁸. Cuvântul lui Dumnezeu întrupat ne unește în Sine, dându-ne posibilitatea să experiem *sensul* suprem al existenței noastre, pe Tatăl¹³⁹. Prin jertfa cea nesângeroasă, una și aceeași cu cea de pe Golgota, Hristos ne curățește mereu, pregătindu-ne pentru intrarea *triumfală* la Tatăl, în împărăția cerurilor. Jertfa euharistică nu este un simplu act omagial adus lui Dumnezeu, ci un proces haric având efect asupra vieții duhovnicești a credincioșilor, care incorporați fiind în Hristos, sunt atrași într-un dinamism epectatic către Tatăl. În rugăciunea euharistică (de mulțumire), întreaga Biserică se îndreaptă spre Tatăl, iar ancorarea ei în viața veșnică, redată sub forma cunoașterii lui Dumnezeu¹⁴⁰, presupune asumarea parcursului duhovnicesc, pe schema *katabasis*, care „pornește de la Duhul Cel Unul, trece prin Fiul Cel Unul și ajunge la Tatăl Cel Unul”¹⁴¹. În sens invers, sub forma *anabasis*, avându-L pe Tatăl principiu al răscumpărării noastre, „bunătatea, sfințenia și demnitatea împărătească pornesc de la Tatăl, trec prin Unul-Născut, ajungând la Duhul”¹⁴². Apropierea de Tatăl și *enosis*-ul cu *Arhe*-ul Treimii, Causă a toate și, implicit a mântuirii noastre¹⁴³, se face doar în deplină stare de jertfă, iar aceasta se înfăptuiește în mod special în Euharistie, unde ne *împreunăm* cu Hristos cel aflat în stare de jertfă. Jertfa și Taina se împletesc armonios în Euharistie. Numai din această postură, „pururea și în mod sigur vom fi bine-primiți la Tatăl, aducându-ne pe noi, ca preot, Hristos”¹⁴⁴.

În Euharistie se întrevede, în chip tainic, starea *zilei a opta*, a înnoirii lumii¹⁴⁵, a vremii *par-ousiei*, când toate vor fi supuse lui Dumnezeu, ca El „să fie toate în toți”¹⁴⁶. Această *simfonie* pan-cosmică, spre care se îndreaptă Biserica în mișcarea ei către *eshaton*, se realizează în chipul unității Treimii, modelul suprem de unitate a umanității răscumpărate de Logosul dumnezeiesc întrupat. Acest model optim de unitate a credincioșilor răscumpărați în Hristos rezultă și din felurilele

¹³⁸ Idem, *Teologia Euharistiei*, în *Ortodoxia*, nr. 3/1969, p. 351.

¹³⁹ Idem, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 54.

¹⁴⁰ *Ioan* 17, 3.

¹⁴¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, 18, Migne, P.G., 32, 47 B.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ioan* 3, 16-17.

¹⁴⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinare în duh și adevăr*, 16, Migne, P.G., 78, 1016 B.

¹⁴⁵ *Apocalipsa* 21, 5.

¹⁴⁶ *I Corinteni* 15, 28.

numiri pe care le poartă Euharistia Bisericii. „Ea se numește *împărtășire* (*metalepsis*), căci prin ea ne împărtășim de dumnezeirea Lui Iisus. Și se numește *comuniune-comunicare* (*koinonia*) și este cu adevărat, pentru că prin ea suntem în comuniune cu Hristos și participăm la trupul și dumnezeirea Lui. Și prin ea suntem în comuniune și ne unim unii cu alții pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine și devenim toți un trup și un sânge al lui Hristos și mădulare unii altora, făcându-ne împreună trup al lui Hristos”¹⁴⁷. Încă din cele mai vechi timpuri, Biserica s-a manifestat ca unitate indisolubilă a membrilor ei, adunați la *Ospățul mântuirii*, având ca țintă precisă desăvârșirea ei în Împărăția cerurilor: „După cum această pâine frântă era împrăștiată pe munți și fiind adunată a ajuns una, tot așa să se adune Biserica Ta de la marginile lumii în împărăția Ta”¹⁴⁸. Surprinzând bine acest aspect, părintele Dumitru Stăniloae a așezat la baza înțelesului dogmatic al teologiei sacramental-euharistice *koinonia* Preasfintei Treimi, ca având importanță crucială. Euhariastia, Taină a lui Hristos dar și Taină a Persoanei *comunional*e (pleonasm folosit intenționat): Hristos, Tatăl și Duhul, asigură în mod permanent prezența *koinoniei* trinitare în fiecare din noi. Rugăciunile care însoțesc momentul euharistic denotă interrelaționarea Persoanelor dumnezeiești în iconomia mântuirii, cât și imprimarea *koinoniei* treimice în gândirea și conștiința duhovnicească a credincioșilor: „Iar pe noi pe toți, care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir, (Tu, Tată) să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Aceluiași Duh Sfânt și să nu ne faci a ne împărtăși cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau spre osândă...”¹⁴⁹; „Tu, Dumnezeuul nostru (Tatăl), Care ai primit Darurile acestea, curățește-ne pe noi de toată necurăția trupului și a sufletului și ne învață să săvârșim sfințenie întru frica Ta, ca întru curata mărturisire a cugetului nostru, primind păticea Sfintelor Tale Taine, să ne unim cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău. Și, primindu-le cu vrednicie, să avem pe Hristos sălășluind în inimile noastre și să fim locaș al Sfântului Tău Duh...”¹⁵⁰.

Aspectul latreutic al Euharistiei poate fi explicat, într-o logică dogmatică, sub forma ecuației: *Duhul-Hristos-Tatăl*. „Lauda și mulțumirea aceasta – aprecia părintele Stăniloae – se încheie cu chemarea Duhului Sfânt, pentru a preface darurile în Trupul și Sângele

¹⁴⁷ Sfântul Ioan Damaschinul, *Dogmatica* IV, 13, Migne, P.G., 94, 1153.

¹⁴⁸ ****Învățătură a celor Doisprezece Apostoli*, 9, 4, traducere, note și indici de Dumitru Fecioru, PSB 1, Ed. IBMBOR, București, 1979, p. 29.

¹⁴⁹ ****Liturghier*, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 234.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 241.

lui Hristos, pentru ca credincioșii împărtășindu-se de ele și de Duhul lui Hristos din ele să poată lăuda și sluji lui Dumnezeu în continuare”¹⁵¹. Această relație dintre Hristos și Duhul Sfânt în Euharistie arată prezența neîntreruptă a Cincizecimii istorice în sacramentul Bisericii, ca scop final al revelației trinitare iconomice¹⁵². Sfântul Nicolae Cabasila considera că turnarea apei calde în potir denotă prezența Cincizecimii Euharistice: „După ce darurile euharistice au atins ultima lor desăvârșire, se adaugă semnul Cincizecimii”¹⁵³. Cincizecimea Îl arată lumii pe Hristos, nevăzut privirii apostolilor, dar interiorizat, revelat, aprins în inima acestora prin Duhul Sfânt¹⁵⁴. De aceea, mărturisirea publică de credință, reflectată de către teologia sinodal-ecumenică, care îl așează pe Hristos pe aceeași treaptă de cinstire cu Dumnezeu-Tatăl, este un act pnevmaticotriadologic¹⁵⁵. Datorită caracterului lor pnevmatologic, în înțelesul Duhului lui Hristos, ca Duh ce purcede din Tatăl și Se odihnește în Fiul, toate rugăciunile Bisericii stau sub semnul *epiclezei* generale. Faptul că întregul ansamblu orantic al Liturghiei ortodoxe se prezintă ca o succesiune de epicleze ce culminează cu epicleza euharistică, crează Bisericii climatul *respirării* Duhului Sfânt, fără de care nu se poate viețui duhovnicește. Astfel, pregătirea pentru Liturghie începe prin invocarea Sfântului Duh. La fel și Liturghia catehumenilor, debutează cu aceeași rugăciune de invocare a Paracletului: „Împarate ceresc...”. În teologia răsăriteană, epicleza euharistică este una treimică. Este chemat și rugat Tatăl, ca Acesta să Îl trimită pe Duhul Său ipostatic și să Îl arate pe Hristos în chipul pâinii și al vinului. „Este în lucrare întreaga Sfântă Treime – menționa părintele Stăniloae – Tatăl preface darurile, dar prin Duhul, iar pâinea și vinul nu se pot preface în Trupul și Sângele lui Hristos, fără să vrea aceasta Hristos Însuși”¹⁵⁶. În cadrul liturghiei romano-catolice, lipsa epiclezei euharistice este o consecință a limitării rolului Sfântului Duh în iconomia mântuirii, generată în urma confuziei între proprietățile ipostatice ale Persoanelor Sfintei Treimi și acțiunile lor iconomice¹⁵⁷, cât și diminuarea importanței preotului și a comunității

¹⁵¹ D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în *Ortodoxia*, nr. 3/1969, p. 351.

¹⁵² Paul Evdokimov, *L'esprit Saint dand la Tradition orthodoxe*, Les Editions du Cerf, Paris, 1969, p. 87.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 98.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 72.

¹⁵⁵ *I Corinteni*, 12, 3.

¹⁵⁶ D. Stăniloae, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 85.

¹⁵⁷ A se vedea pe larg întregul cadru de dezbateri doctrinare cu privire la adaosul *Filioque* și implicațiile sale pe plan eclesiologic.

credincioșilor în prefacerea euharistică. În actul *cuminecării*, toți credincioșii care participă la aceeași pâine și la același potir sunt uniți întreolaltă în comuniune cu Duhul Sfânt¹⁵⁸ și, de ce nu, prin Sfânta Împărtășanie, primesc *dispensa*, pe care nici făpturile cerești nu o au, de a-L numi pe Dumnezeu, Tată. Se observă, și de această dată, o hiperactivitate a Mângâietorului, Care rugându-Se în noi și „pentru noi cu suspine negrăite”¹⁵⁹, aprinde în inima fiecăruia *focul* doririi după Dumnezeu, strigând: „Avva, Părinte”¹⁶⁰. Această invocare a lui Dumnezeu-Tatăl, în virtutea proprietății Sale paternale, poziționează întreaga comunitate euharistică într-o atitudine filială.

Odată cu pogorârea *Duhului-Paraclet* peste darurile euharistice se petrece un dublu act: pe de-o parte acestea se transformă în Trupul și Sângele lui Hristos, iar pe de altă parte se înfăptuiește sfințirea comunității eclesiale¹⁶¹. Ordinea este însă inversă. În epicleză cerem ca Sfântul Duh să se pogoare, întâi de toate peste noi, cler și credincioși, însemnând întreaga comunitate creștină celebrantă, iar mai apoi peste *darurile ce sunt puse înainte*, daruri ce o reprezintă pe aceasta¹⁶². Unindu-se cu Hristos în Euharistie, Biserica, Trupul Său tainic, este înălțată la un nivel superior de trăire duhovnicească, prin Duhul care iradiază din Hristos cel înviat¹⁶³. De aceea, arăta părintele Stăniloae, în Sfânta Liturghie nu are loc numai Taina prefacerii euharistice, ci și recapitularea întregii economii mântuitoare a Logosului întrupat, cât și pregustarea vieții din împărăția lui Dumnezeu, ca participare plenară la comuniunea Sfintei Treimi. Mai știm că în Euharistia Bisericii „se găsește înscrisă Taina întâlnirii și a comuniunii noastre cu Hristos, și în Hristos cu întreaga Sfântă Treime, și toți întreolaltă”¹⁶⁴.

¹⁵⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia, cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, 24, trad. de Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 24.

¹⁵⁹ *Romani* 8, 26.

¹⁶⁰ *Galateni* 4, 6.

¹⁶¹ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 80 și n. 87.

¹⁶² Idem, *Taina Euharistiei, izvor de viață spirituală în Ortodoxie*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4/1979 p. 502.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 503.

¹⁶⁴ Ioan Ică, *Modurile prezenței personale a lui Iisus Hristos și a împărtășirii de El în Sfânta Liturghie și spiritualitatea ortodoxă*, în vol. *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae 1903-1993*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe, Sibiu, 1993, p. 338.

Prin împărtășirea de Hristos și de Duhul Sfânt, „sălășluit cu căldura Lui față de Tatăl în umanitatea Fiului”¹⁶⁵, suntem așezați în prezența celor trei Persoane dumnezeiești, fiind părtași comuniunii de iubire care se revarsă în întreg cosmosul. A evoca și a invoca în același timp Treimea, înseamnă a fi în părtășie cu Persoanele Dumnezeirii, a *viețui* în dinamismul nesfârșit și veșnic al iubirii dumnezeiești. Taina Euharistiei înscrie în ea prelungirea peste veacuri a iubirii proniatoare a Sfintei Treimi, Care pe toate le-a adus dintru neființă întru ființă.

„Dacă mărturia apostolilor – aprecia distinsul teolog român – ne dă conștiința Învierii lui Hristos ca un fapt exterior nouă și siguranța că dacă El a înviat și noi vom învia, Euharistia ne face să avem în noi înșine Învierea lui Hristos ca putere care ne conduce spre înviere și s-o pregustăm într-un anumit fel”¹⁶⁶. Este, deci, împărtășirea eshatologică de Hristos, pe care dreptii o vor dobândi deplin în viața *veacului care va să fie*, și aceasta pentru că Biserica era și este ancorată permanent în dimensiunea *celor viitoare*, cu referință implicită la cea de-a doua venire a Domnului, după cum rezultă din următoarele formulări biblice și liturgice: „maran atha”¹⁶⁷ (*Domnul vine!* sau *Vino Doamne!*), „Vino Doamne Iisuse!”¹⁶⁸, „Vie (să vină) împărăția Ta”¹⁶⁹, „dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine, mai cu adevărat, în ziua cea neînserată a împărăției Tale”¹⁷⁰. „În această împărtășire eternă – conchide părintele Stăniloae – se încheie economia mântuirii, ca unire eternă a oamenilor cu Dumnezeu în Hristos. Euharistia în viața de veci este, ca încoronare a economiei dumnezeiești, acea unire desăvârșită între creație și Hristos, în care *Dumnezeu va fi totul în toate* (I Corinteni 15, 28)”¹⁷¹. Prin Euharistie, reperul nostru ontologic fundamental devine viața, moartea nefiind decât trecerea spre *pe-trecerea* eternității fericite¹⁷², și aceasta pentru faptul că purtăm în noi înșine semnul vieții adevărate: trupul lui Hristos cel înviat, garanția nestricăciunii și a nemuririi.

¹⁶⁵ D. Stăniloae, *Sfântul Duh în Revelație și în Biserică*, în *Ortodoxia*, nr. 2/1974, p. 246.

¹⁶⁶ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 58.

¹⁶⁷ I Corinteni 16, 22.

¹⁶⁸ *Apocalipsa* 22, 20.

¹⁶⁹ *Matei* 6, 10.

¹⁷⁰ *** *Liturghier*, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 180.

¹⁷¹ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 78.

¹⁷² *Ioan* 5, 24; 6, 54; 11, 25.